

Міністерство освіти і науки України
Державна наукова установа
«Інститут модернізації змісту освіти»
Комунальний заклад «Кіровоградський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти
імені Василя Сухомлинського»

ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНИНА-ПАТРІОТА В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ КОНЦЕПЦІЇ «НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА»

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

**Всеукраїнської науково-практичної
конференції, присвяченої 145-й річниці
від дня народження Григорія Ващенко**

Кропивницький
2023

УДК 37.091.3 : 37.018.7

*Рекомендовано до друку вченою радою
комунального закладу «Кіровоградський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти
імені Василя Сухомлинського»
(протокол від 28.03.2023 № 2)*

Виховання громадянина-патріота в умовах реалізації завдань концепції «Нова українська школа» : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конференції, присвяченої 145-й річниці від дня народження Г. Ващенко, 15.03.2023 / уклад. О.Е. Жосан. – Кропивницький : КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2023. – 286 с.

Рецензенти:

Ярослав Галета, доктор педагогічних наук, професор;
Ольга Волошина, кандидат педагогічних наук.

Збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції «Виховання громадянина-патріота в умовах реалізації завдань концепції «Нова українська школа», яка відбулася 15 березня 2023 року на базі комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського». Науковим, науково-педагогічним, педагогічним працівникам.

Матеріали опубліковані в авторській редакції

© КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2023
© Жосан О.Е., автори статей, 2023

ЗМІСТ

Дмитрук В.І. Вступне слово.....	7
Бабак О.П. Інфомедійна грамотність на уроках української мови та літератури як складова виховання громадянина-патріота.....	9
Баранов О.І. Національно-патріотичне виховання в педагогічній концепції Григорія Ващенка.....	14
Барліт О.О. Теоретичні ідеї, погляди й практичний досвід Григорія Ващенка та Софії Русової щодо національного виховання дітей та молоді.....	17
Батюк Н.В. Патріотичне виховання як наскрізний вектор виховної роботи серед здобувачів освіти старшого шкільного віку та НУШ.....	21
Блажеєва О.Д. Національно-патріотичне виховання учнів в умовах Нової української школи.....	25
Бондар І.М., Келембет Л.І., Фляк О.О. Розвиток громадянської та соціальної компетентностей дітей та молоді в контексті Нової української школи.....	30
Вітковська О.Д. Виховання патріотизму в учнів / учениць Нової української школи на засадах педагогіки партнерства.....	36
Войтко В.В. Григорій Ващенко про виховання та патріотизм української молоді.....	41
Волошина О.С. Ідеї патріотизму в модельних навчальних програмах «Етика».....	48
Вороніна Г.Л., Чуркіна В.Г. Тренінг як дієва форма професійного розвитку педагога-патріота.....	53
Гладун В.В. Національний характер українців у поглядах Григорія Ващенка.....	58
Гончаренко А.М., Дятленко Н.М. Ознайомлення дітей дошкільного віку з рідним містом як основа патріотичного зростання.....	63
Добрянська О.М., Черненко І.О. Розвиток громадянських компетентностей на уроках математики в умовах воєнного стану.....	67
Довженко Т.О. Музейна педагогіка як засіб патріотичного виховання молодших школярів.....	72
Жосан О.Е. Основоположник української національної педагогіки.....	76

Жуков В. П., Іванченко Д.О. Виховна роль музично-дидактичних ігор національно-патріотичного спрямування у формуванні творчих умінь молодших школярів в умовах Нової української школи.....	85
Кендюхова А.А. Актуальність класифікації методів навчання Григорія Ващенко для розвитку Нової української школи.....	90
Клименюк Н.В. Формування громадянської компетентності в учасників освітнього процесу як чинник виховання патріотизму.....	98
Клочко О.О., Кінаш Л.С. Гуманітарно-волонтерські ініціативи для дітей, які мають статус внутрішньо переміщеної особи.....	103
Коломоєць Г.А., Малечко Т.А. Патріотичне та фізичне виховання учнів на уроках фізичної культури.....	109
Кравчук Л.В. Шляхи реалізації національно-патріотичного виховання на уроках у початковій школі.....	112
Кривенко О.Г. Актуальність ідей Григорія Ващенко у змісті викладання предметів духовно-морального спрямування у закладах освіти.....	118
Кривошопка Т.І., Супрунова І.В. Розвиток громадянської та соціальної компетентностей учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану через волонтерську діяльність.....	125
Кузьмова Т.М. Формування почуття патріотизму крізь призму освітніх програм з християнської етики, історії, громадянської освіти, правознавства.....	128
Лебедик Л.В. Розвиток інфомедійної грамотності майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти в умовах воєнної агресії.....	133
Лях Н.Г. Використання платформи RENDERFOREST для створення медіаконтенту з національно-патріотичного виховання.....	139
Матвійчук О.Є. Місця пам'яті творця національної педагогіки Григорія Ващенко.....	143
Матяшук В.П. Патріотичне виховання випускника Нової української школи як чинник усіх перемог України	147
Могілевська В.М. Інфомедійна грамотність у гуртковій роботі.....	153
Мусійчук Є.В. Формування почуття патріотизму на уроках української літератури.....	160

Небитова І.А. Козацька педагогіка як засіб формування у молодших школярів ціннісного ставлення до Батьківщини.....	164
Неумитий В.М. Розвиток громадянської компетентності учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану на уроках «Громадянської освіти».....	169
Одудько Л. І. Патріотичне виховання учнів початкових класів.....	175
Павлюх В.В. Використання ідей Григорія Ващенка щодо роботи з обдарованими учнями в умовах освітніх змін.....	179
Пипич Н.А. Виховання компетентних та відповідальних громадян в епоху цифрової інформації.....	186
Підчасов Є.В., Чепелєва Н.І. Психолого-педагогічні аспекти формування самосвідомості патріотичної молоді..	190
Пляка С.М. Інфомедійна грамотність педагога як передумова національно-патріотичного виховання.....	195
Поліщук Ю.В. Виховання громадянина-патріота шляхом формування інфомедійної грамотності на уроках історії в умовах Нової української школи.....	201
Ратушняк Н.М. Громадянська компетентність педагога: теоретичні та практичні аспекти.....	207
Ремех Т.О. Як навчати учнів основ Міжнародного гуманітарного права.....	212
Решетніков Ю.Є. Питання викладання курсів духовно- морального спрямування у контексті забезпечення національно-патріотичного виховання.....	217
Сєрих Т.М. Особливості використання інтерактивних онлайн-ресурсів з метою виховання громадянина- патріота.....	224
Стрельніков В.Ю. Розвиток громадянської та соціальної компетентностей фахівців у закладах неперервної освіти в умовах воєнного стану.....	229
Сьома С.О. Використання інтерактивних плакатів у виховній діяльності закладу позашкільної освіти.....	236
Танько Т.П., Тарах Н.Г. Роль музейної педагогіки в патріотичному вихованні дітей дошкільного віку.....	242
Третяк О.П. Патріотичне виховання у творчій спадщині Григорія Ващенка.....	247
Федірко Ж.В. Медіаосвіта – фундаментальна складова виховання патріотизму в моделі випускника Нової української школи.....	251

навчанні та вихованні особистості, тому що слово виступає як засіб пізнання навколишнього світу, як засіб спілкування, як засіб впливу на почуття та емоції дитини, як засіб самовираження та самоствердження, як засіб творення краси й добра.

Список використаних джерел

1. Авраменко О. Українська література : підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Грамота, 2022. 288 с.
2. Вороний М. Вибрані твори. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2014. 140 с.
3. Лівін М. Сторітелінг для очей, вух та серця. К. : Наш Формат, 2020. 184 с.
4. Маковецька-Гудзь Ю. Найцікавіші методики TED talks для вивчення риторики у ВНЗ. Кафедра української мови та літератури. Факультет лінгвістики НТУУ «КПІ» : веб-сайт. URL: <http://kumlk.kpi.ua/node/1812>.
5. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина // Вибрані твори в п'яти томах / В.О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 3. – С. 7–279.

УДК 373.3.015.31:172.15

Ірина Небитова
м. Харків

КОЗАЦЬКА ПЕДАГОГІКА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО БАТЬКІВЩИНИ

Розглянуто феномен козацької педагогіки та її вплив на формування у молодших школярів ціннісного ставлення до Батьківщини: визначено, що за історію існування запорозькі козаки накопичили значний досвід щодо патріотичного виховання молоді, оскільки за всіх часів козацтво було тісно пов'язане з державною службою і найвище ставило свій обов'язок перед Батьківщиною. Зараз педагогічний досвід козацтва можна практично застосовувати у процесі виховання патріотизму та ціннісного ставлення молодших школярів до Батьківщини.

Ключові слова: козацька педагогіка, молодші школярі, патріотизм, цінність, Батьківщина.

The article examines the phenomenon of Cossack pedagogy and its influence on the formation of a valuable attitude to the Motherland in

younger schoolchildren: it is determined that during the history of existence Zaporozhian Cossacks have accumulated considerable experience in patriotic education of young people, since Cossackism has always been closely connected with state service and the highest put its duty before the Motherland. Now, the pedagogical experience of the Cossacks can be practically applied in the process of raising patriotism and the value attitude of younger schoolchildren to the Motherland.

Key words: Cossack pedagogy, younger schoolchildren, patriotism, value, Motherland.

Вступ. Батьківщиною ми називаємо країну, в якій людина народилася, територію, що історично належить даному народу з її природою, населенням, особливостями історичного розвитку, мови, культури, побуту тощо.

Цінність Батьківщини з давніх-давен визначалася як загальнолюдська, і тому в різні історичні періоди вона піддається глибокому переосмисленню, розставляються свої акценти і виділяються пріоритети з боку держави та соціуму в цілому. У той самий час кожна людина створює свій особливий образ Батьківщини і, відповідно, визначає собі її значимість. У цьому особливу увагу слід звернути на систему традиційного виховання і козацьку педагогіку, що виступає потужним засобом формування в особистості ціннісного ставлення до Батьківщини.

Виклад основного матеріалу. Козацька педагогіка – це система принципів, методів роботи та осередків виховання за козацької доби. Козацька педагогіка формувала у молодого покоління синівську любов до рідної землі, готовність захищати її від чужоземних загарбників, глибоку духовність [4].

Феномен козацької педагогіки досліджували такі науковці, як: В. Берека, І. Бех, І. Гіджеліцький, Н. Макогончук, Ю. Мельничук, Н. Орловська, Н. Пташнік тощо.

Запорозьким козакам вдалося створити самобутню культуру, зберегти та передати наступним поколінням глибоку віру через свій народ. У систему освіти та виховання козацтва входить два компоненти – релігійно-православний та національно-український, що зумовило високу духовність, громадянськість та патріотичність козацтва.

Козаки – вільний народ, який служив своєму народу, а не державі. З давніх-давен старші козаки приділяли величезну увагу вихованню підростаючого покоління, яке прийде на захист свого народу, змінивши старших козаків.

Передусім особлива увага козаків приділялася патріотичному вихованню, адже козак – не козак, якщо не знає історії своєї Батьківщини та не любить її.

Козаки – це православний народ. Починаючи з освіти козацтва, вихованням дітей займалися хрещені батьки, так як батько завжди був на війнах, а мати зазвичай була зайнята господарством. Хресними переважно ставали добре знайомі батькові люди. Насамперед, підростаючому поколінню прищеплювали навички, що знадобляться у повсякденному житті, з малого віку козачата навчалися у старших і переймали звичаї та традиції багатьох поколінь своїх пращурів. Хрещені батьки прищеплювали козачатам православні традиції: навчали Закону Божому, виховували повагу до старших та основних правил і законів. Навчання у козацьких сім'ях чітко розмежовувалося: окремо для хлопчиків та дівчаток [3].

До майбутньої військової служби сина готували з перших днів життя. Коли в сім'ї народжувався хлопчик, йому в колиску клали шашку, нагайку і кулю. Якщо хлопчик зацікавився зброєю, значить, із нього буде добрий козак. Перший раз хлопчик знайомився з військовою наукою, коли в три роки його садили на коня і батько вів його в обхід будинку, після чого брав козака на руки, а хресний одягав на них обох портупею. З трьох років його навчали верховій їзді, у п'ять – володінню шашкою. Також хлопчик обов'язково допомагав батькові та братам у полі. У сім років козака переводили на чоловічу половину хутора. З цього моменту виховання переходило повністю на батька та хрещеного батька. Велике місце у вихованні приділялося покаранням. Козаки не ставилися до своїх синів жорстко, адже метою покарання було дати зрозуміти хлопцям, що те, що кажуть старші – цінне, і ставитися до цього потрібно дуже серйозно.

У шістнадцять років юні козаки проходили випробування. В основному це було полювання на великого хижака чи кабана. Повністю дорослим козак ставав після посвяти, яка найчастіше проходила на загальнокозацькому військовому святі, де юнак повинен був показати все, чого він навчився.

Щодо дівчат, то з них виховували справжніх господарок. Із п'яти років мати та хрещена навчали козачку шити, прясти, готувати. Спочатку ці уроки були схожі на гру. Козачки відразу пояснювали, що до справи потрібно підходити з розумом і старанністю, тому дівчинка у всіх хатніх справах була помічницею. Коли дівчина виходила заміж, вона вже вміла робити всі справи по господарству. Також дівчаткам давали уроки з духовного

виховання. Козачкам прищеплювали повагу до старших і чоловіка, доброту, чуйність та чистоту помислів. З раннього дитинства дівчаток вчили тримати спину прямо, бути ввічливими і лагідними у розмові з людьми, також багато розмов приділялося дівочій гордості та честі. Однією з важливих якостей у вихованні козачки було смирення. Ці якості робили козачок справжніми подругами хоробрих воїнів-козаків [2].

Основою патріотичного виховання козачат були десять заповідей козацтва, які вважалися прикладом для підростаючого покоління. Козачата з раннього дитинства намагалися дотримуватися заповідей козацтва і не порушувати їх. З раннього дитинства у козачатах виховували три основні єдності: Козаком треба народитися! Козаком треба бути! Козаком треба стати! [1].

«Козаком треба народитися!» – ця перша частина триєдності наголошує на самобутності, національній самосвідомості та культурі. Право на власну історію та її трактування. Однак пропонується триєдність існує лише загалом. Окремо взятого постулату недостатньо для того, щоб вважатися козаком. Так, одного козачого походження, спорідненості з козацтвом по крові недостатньо, бо сказано: козак – це дух! Це спосіб мислення та норма життя.

«Козаком треба стати!» – існує моральний ідеал, якого має прагнути кожен провідний козак. Козак службою та стражданням має заслужити своє право бути прийнятим у козацтво. Козацтво – це стан духу! Виховати в собі козачий дух міг кожен, хто вищий за служіння власному егоїзму, а власному добробуту протиставив служіння Християнству і Добру військовим служінням.

«Козаком треба бути!» – підкреслює найголовніше, в нашому розумінні, життя. Своє перебування на землі ми розуміємо як постійне служіння. Тільки бездоганим служінням ми можемо вислужити у Господа царство небесне. Козацтво неможливо уявити без Православ'я. Тільки воно виховує нас у недбалості до земних благ, у пошуку справжніх духовних цінностей, у жертвованому служінні народу християнському. Кожен козак зобов'язаний щодня пам'ятати про ту місію, яку Господь поклав на нього! Чи в праці, чи в буднях, чи у святах, чи у війні, ми служимо Господу, через служіння народу своєму, Україні-неньці та всім людям, і тільки так розуміємо сенс свого перебування в цьому житті [2].

Безумовно, за довгу історію існування запорозькі козаки накопичили значний досвід щодо патріотичного виховання молоді, оскільки за всіх часів козацтво було тісно пов'язане з державною службою і найвище ставило свій обов'язок перед Батьківщиною.

Зараз педагогічний досвід козацтва можна практично застосовувати у процесі виховання патріотизму та ціннісного ставлення молодших школярів до Батьківщини.

Зауважимо, що до базових національних цінностей відносяться:

- патріотизм (любов до України, до свого народу, до своєї малої батьківщини; служіння Батьківщині);

- соціальна солідарність (особиста та національна свобода; довіра до людей, інститутів держави та громадянського суспільства; справедливість, милосердя, честь, гідність);

- громадянськість (правова держава, громадянське суспільство, обов'язок перед Батьківщиною, старшим поколінням та сім'єю, закон та правопорядок, свобода совісті та віросповідання);

- сім'я (любов і вірність, здоров'я, достаток, шанування батьків, турбота про старших та молодших, турбота про продовження роду);

- праця та творчість (творчість, цілеспрямованість та наполегливість, працьовитість);

- наука (пізнання, істина, наукова картина світу, екологічна свідомість);

- традиційні релігійні погляди українців [5].

Слід зазначити, що для ефективного формування ціннісного ставлення у молодших школярів до Батьківщини вчителю початкових класів необхідно знати внутрішні психолого-педагогічні компоненти, які виступають носіями патріотизму. З огляду на козацьку педагогіку, такими компонентами є:

1. Мотиваційний компонент – формується за допомогою різних форм роботи, які створюють певні ситуації, в яких молодші школярі відчувають любов і гордість за свою Батьківщину.

2. Когнітивно-інтелектуальний компонент – передбачає більш глибоке осмислення змісту патріотизму та особливостей його прояву в різноманітних видах діяльності молодших школярів: у бесідах, доповідях на патріотичні теми, проведенні заходів патріотичного спрямування тощо.

3. Емоційно-чуттєвий компонент – формує у молодших школярів почуття патріотизму, поглядів та переконань щодо ціннісного ставлення до Батьківщини.

4. Поведінково-вольовий компонент – формує в учнів культуру міжнаціональних відносин та здатність до вольових дій у сфері патріотизму.

Висновки. Отже, систематична цілеспрямована робота з формування ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів на засадах української козацької педагогіки дає стійкі

позитивні результати: діти опановують систему знань про свою Батьківщину, виявляють інтерес до культури, традицій і звичаїв свого народу; усвідомлюють себе громадянами своєї Батьківщини; прагнуть до самовиховання та самореалізації.

Список використаних джерел

1. Бех І. Виховання від правила до результату. К. «Шкільний світ». 2004. С. 13.

2. Козацька педагогіка і навчально-виховний процес у закладах освіти. Науково-методичний збірник. Укладачі: В. Берека, І. Гіджеліцький, Н. Орловська. Кам'янець-Подільський. Видавець ПП Зволейко Д. 2018. 472 с.

3. Макогончук Н. Витоки та специфіка козацької педагогіки. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України, 2014. № 3.

4. Мельничук Ю. Засобами козацької педагогіки. Газета «Університет «Україна» № 1-2. 2018. URL: [https://uu.edu.ua/news/zasobami_kozatskoi_pedagogiki_18#:~:text=\(дата звернення 09.02.2023\).](https://uu.edu.ua/news/zasobami_kozatskoi_pedagogiki_18#:~:text=(дата звернення 09.02.2023).)

5. Пташнік Н. Формування патріотично спрямованих орієнтацій молодших школярів засобами народознавства. Проблеми освіти. Формування патріотизму та полікультурної компетентності майбутніх фахівців гуманітарно -педагогічного профілю: мат-ли XII Міжнар. конф.,19-21 бер. 2015 р. Київ-Вінниця. 2015. С. 206-210.

УДК 37.01

Володимир Неумитий
м. Звенигородка
Звенигородського району
Черкаської області

РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ НА УРОКАХ «ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ»

Розвиток громадянської компетентності в учнів є важливою складовою сучасної освіти, що допомагає їм стати активними та відповідальними громадянами з глибоким розумінням своїх прав та обов'язків у суспільстві. В роботі висвітлюються форми, методи та результати освітньої діяльності з формування громадянської компетентності учнів 10 класу на уроках громадянської освіти в загальноосвітній школі.